

Beleidsplan

Sociaal Emotionele Ontwikkeling

Wie ben ik in relatie tot mijzelf? (persoonsontwikkeling)
Wie ben ik in relatie tot de ander? (socialisering)
Wie ben ik in relatie tot mijn omgeving, de wereld? (burgerschap)

Inleiding

Eind 2005 is een (onderwijs)wet aangenomen die scholen vraagt aandacht te besteden aan 'actief burgerschap en sociale integratie'. Centraal staat daarbij "de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren". De overheid geeft de kaders aan maar laat scholen verder zelf invulling geven aan het overheidsbeleid. Een vanzelfsprekende positie van burgerschapsvorming in de school vraagt om effectief beleid en een gestructureerde en planmatige aanpak.

Kerdoelen van het SLO:

36: De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.

37: Leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.

38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respect op te brengen voor verschillende opvattingen.

39: De leerlingen leren met zorg omgaan met het milieu.

47: De leerlingen leren ruimtelijke inrichting van de eigen omgeving te vergelijken met die in omgevingen elders, in binnen- en buitenland, vanuit de perspectieven: bestuur, cultuur en levensbeschouwing. In ieder geval wordt daarbij aandacht besteed aan twee lidstaten van de Europese Unie en twee landen die in 2004 lid werden, de Verenigde Staten en een land in Azië, Afrika en Zuid- Amerika.

51: De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen zoals aanwezig in ons cultureel erfgoed.

53: De leerlingen leren over de belangrijke historische personen en gebeurtenissen uit de Nederlandse geschiedenis en kunnen die voorbeeldmatig verbinden met de wereldgeschiedenis.

Eindoelen democratie:

- kennis over de democratische rechtstaat en politieke besluitvorming;
- democratisch handelen en de maatschappelijke basiswaarden.

Eindoel participatie:

- kennis over de basiswaarden en mogelijkheden voor inspraak en vaardigheden en houding die nodig zijn om op de school en in de samenleving actief mee te kunnen doen.

Eindoelen identiteit:

- verkennen van de eigen identiteit en die van anderen;
- voor welke levensbeschouwelijke waarden sta ik en hoe maak ik die waar?

1. Persoonsontwikkeling

“Wie ben ik in relatie tot mijzelf?”

Persoons – identiteitsontwikkeling

Onze school besteedt structureel en systematisch aandacht aan de sociale- en maatschappelijke ontwikkeling van de leerlingen. We doen dit omdat we onze kinderen willen opvoeden tot verantwoorde burgers. Ze moeten goed voor zichzelf kunnen zorgen en goed kunnen omgaan met de mensen en de wereld om hen heen (dichtbij en verder weg).

Tijdens kindgesprekken checken we het welbevinden van het kind en werken we doelgericht aan zowel pedagogische doelen als didactische doelen.

Een voorbeeld van een doel rondom persoonsontwikkeling, jezelf presenteren, van een kind in groep 3 kan zijn: “*Ik kan iets over mezelf vertellen in een groep (hobby’s, familie)*”.

Vanuit de SCOL volgen we sowieso drie onderdelen uit de ontwikkeling van jezelf als persoon.

- Jezelf presenteren
- Een keuze maken
- Opkomen voor jezelf

Deze drie ontwikkelgebieden worden stapsgewijs gevolgd onder de noemer **zelfbeeld** volgens de ontwikkellijn van CED (zie bijlage 1).

Tijdens de wekelijkse sociokring in de groep staan bovenstaande ontwikkelpunten centraal. De leerkracht zal concrete voorbeelden geven en de kinderen oefenen met de vaardigheid.

Daarnaast vinden we het als belangrijk dat een kind leert wat zijn/ haar talenten zijn en creëren we mogelijkheden om hieraan tegemoet te komen. Een kind op onze school kan zijn/haar talenten gaan ontwikkelen tijdens de wekelijkse kiesmiddag. Deze kiesmiddag heeft 7 deelgebieden.

- Mens en Natuur
- (Wetenschap en)Techniek
- Programmeren en Decoderen
- Verzorging / koken
- Kunstzinnige vorming
- Zang en dans
- Sport en spel

Gedurende een cyclus van 6-8 weken ontwikkelen kinderen een vaardigheid, een talent. De vernieuwde kiesmiddag wordt in schooljaar 20-21 voor het eerst vorm gegeven en zal gedurende het schooljaar steeds meer inhoud krijgen.

2. Socialisering

“Wie ben ik in relatie tot de ander?”

Onze school besteedt structureel en systematisch aandacht aan de sociale- en maatschappelijke ontwikkeling van de leerlingen. We doen dit omdat we onze kinderen willen opvoeden tot verantwoorde burgers. Ze moeten goed voor zichzelf kunnen zorgen en goed kunnen omgaan met de mensen en de wereld om hen heen (dichtbij en verder weg).

Vanuit onze visie en een het werken volgens **GDO** (Groeps Dynamisch Onderwijs), werken wij nog steeds met het aanleren van sociaal gedrag.

De drie basisregels gelden op onze school en worden in de klas besproken en inge oefend en op het schoolplein toegepast. Deze drie hoofdregels hebben als doel: veiligheid, prettige omgang en zelfstandigheid.

1. Op onze school gaan we op een prettige manier met elkaar om (prettige omgang)
2. Op onze school gaan we op een correcte manier met elkaar om (veiligheid)
3. Op onze school verbeter ik de omgang tussen kinderen (zelfstandigheid)

Tijdens de wekelijkse **sociokring** staan bovenstaande regels centraal.

Naast deze drie basisregels op school, vinden wij de volgende thema's belangrijk.

Deze thema's worden in alle groepen tegelijkertijd opgepakt, zodat we hierin een mooie doorgaande lijn creëren.

1. **Gouden weken** (aandacht voor groepsproces) GDO basisregels – ervaringen delen (zomer – herfst)
2. **Vriendschap** – aardig doen (herfst – winter)
3. **Pesten** – de week van het pesten – omgaan met ruzie (winter – carnaval)
Extra aandacht voor pestgedrag tijdens de week van het pesten (21 tot en met 25-9-2020)
4. **Seksuele vorming** – Lentekriebels (carnaval – meivakantie)
De week van de Lentekriebels 15 tot en met 21-3-2021
Extra ouderavond over Lentekriebels op dinsdag 9-3-2021
5. **Maatschappijleer; kennismaken met andere culturen** (meivakantie – zomer)

De volgende onderdelen worden enerzijds gevolgd vanuit de SCOL afname in het najaar en het voorjaar en anderzijds vanuit de leerlijn vanuit CED (**sociaal gedrag**) omschreven. Zo wordt voor kinderen duidelijk hoe bepaald gedrag er concreet uitziet.

Ervaringen delen

Aardig doen

Omgaan met ruzie

Elk half jaar wordt de OK-thermometer (GDO) ingevuld door leerlingen en de leerkracht. Naar aanleiding hiervan volgt een pedagogisch gesprek.

In groep 1-2 wordt er naast de sociokring ook gebruik gemaakt van de **Doos vol Gevoelens**. Deze doos is ontworpen om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te ondersteunen en is opgebouwd rond de vier basisgevoelens: blij, bang, boos, verdrietig.

3. Actief Burgerschap

“Wie ben ik in relatie tot mijn omgeving, tot de wereld?”

Onze school besteedt structureel en systematisch aandacht aan de sociale- en maatschappelijke ontwikkeling van de leerlingen. We doen dit omdat we onze kinderen willen opvoeden tot verantwoorde burgers. Ze moeten goed voor zichzelf kunnen zorgen en goed kunnen omgaan met de mensen en de wereld om hen heen (dichtbij en verder weg).

Vanuit onze visie komen de volgende zaken naar voren met betrekking tot burgerschapsvorming en sociale integratie:

We hechten veel belang aan gemeenschappelijk gedragen waarden. Concreet betekent dit, dat een aantal relationele, cognitieve en spirituele waarden voor onze school erg belangrijk zijn: respect voor elkaar, veiligheid bieden, ruimte bieden aan elkaar, gepaste tolerantie, vertrouwen, luisteren naar elkaar, verwondering, omgaan met traditie en openheid naar elkaar.

Onze school is meer dan een onderwijsinstituut. We werken mee aan de brede vorming van kinderen. Er is aandacht voor de eigen cultuur en andere culturen. In samenwerking met de ouders proberen we kritisch in te spelen op maatschappelijke ontwikkelingen. Verder zal er aandacht besteed worden aan burgerschap. Bij allerlei activiteiten, gebruiken en tradities werken we vaak samen met instellingen in onze leefomgeving. Onze school dient zodoende een plek te vormen in de wijk waar ontmoeting kan plaatsvinden tussen kinderen, leerkrachten en ouders en waar samenwerking gezocht wordt met andere educatieve voorzieningen.

Praktische uitvoer

Activiteit	Curriculum
- Socio-kring GDO	- Sociale veiligheid en conflicthantering - Debatteren - Identiteit en diversiteit
- Effectieve conflicthantering (pestprotocol) – week tegen het pesten gr 1-8	- Sociale veiligheid en conflicthantering
- Kringgesprekken en activiteiten Thema's gr. 1-2	- Debatteren. - Identiteit en diversiteit. - Sociale veiligheid en conflicthantering
- Leerlingenraad	- Leerling-participatie en inspraak
- Thema Taal: gr 4 t/m 8 Methode Staal	- Burgerschap in de vakken - Debatteren
- Verkeersactiviteiten gr 1-8 School op seef (1-2) Stap Vooruit (3-4) Op voeten en fietsen (5-6) Jeugdverkeerskrant (7-8) Wegwijs VR Skate Clinics Dode hoek project Verkeerstuin Fietsproject Continuum Verkeersexamen	- Schoolomgeving –wijk en samenleving
- Project Mediawijsheid	- Sociale veiligheid en conflicthantering
- Groove me gr 7-8	- Burgerschap

	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale veiligheid-conflicthantering. - Schoolomgeving –wijk en samenleving
- Augstfeest	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Gipsproject	- Identiteit en diversiteit
- Onbeperkt 4 life groep 1-4	- Identiteit en diversiteit
- Thema's WO methode	- Burgerschap in de vakken
- Project WO, Eye witness museum	- Basiswaarden en democratische rechtstaat
- Project Prinsjesdag	- Basiswaarden en democratische rechtstaat
- Project Derde Kamer.	- Basiswaarden en democratische rechtstaat
- Bezoek WML	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Project Week van het geld	-
- Bezoek Chemelot	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Heemkunde museum Elsloo	- Identiteit & diversiteit
- Grensmaasproject	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Aandacht in de klas voor milieu en verwerken van afval.	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Cultuureducatie NME	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Smart en Fitweken /sportweek	- Schoolomgeving; wijk en samenleving
- Afname SCOL	- Sociale veiligheid

Bijlage 1 Leerlijn CED

2.1. Jezelf presenteren	1	2	3	4
	<p>Vraagt in de klas op een adequate manier aandacht (vinger opsteken, naar leerkracht lopen)</p> <p>Wacht op zijn beurt (in de kring, bij een werkje)</p> <p>Toont trots</p>	<p>Vraagt in verschillende situaties op een adequate manier aandacht (iemand aantikken, vragen of je mag storen)</p> <p>Vertelt wat hij leuk vindt om te doen</p> <p>Vertelt een idee aan een medeleerling (nieuw spel, activiteit)</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van trots</p>	<p>Stelt zichzelf netjes aan een ander voor in een bekende omgeving (hand geven, naam zeggen)</p> <p>Vertelt over zichzelf in een groep (hobby's, familie)</p> <p>Vertelt een idee aan een groepje medeleerlingen (nieuw spel, activiteit)</p> <p>Denkt van te voren na over wat hij wil vertellen</p> <p>Kijkt anderen aan wanneer hij iets vertelt in de kring</p>	<p>Vertelt wat hijzelf en wat een ander goed kan</p> <p>Treedt in een toneelstukje of bij voorlezen zeker op voor een groep medeleerlingen (houding en beweging, spreekvolume)</p> <p>Praat duidelijk wanneer hij iets vertelt of vraagt in de kring</p>
	5	6	7	8
	<p>Vertelt een idee aan de klas</p> <p>Presenteert een idee aan iemand die hij niet goed kent binnen de school</p> <p>Reageert op positieve feedback (kijkt trots)</p> <p>Vertelt wat bij het geven van een presentatie belangrijk is (luid genoeg en rustig praten, aankijken)</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van nervositeit/onrust (heeft geduld, zoekt een oplossing om rustig te worden)</p>	<p>Stelt zichzelf voor aan onbekende leeftijdgenoten</p> <p>Geeft zijn mening over een onderwerp uit het nieuws (geen jacht op zeehonden)</p> <p>Houdt een presentatie voor de klas</p>	<p>Geeft feedback op een prettige manier (bij iets negatiefs ook iets positiefs noemen)</p> <p>Treedt zeker op bij een presentatie voor de klas (houding, niet steeds wegstijven, hardop spreken)</p>	<p>Reageert op negatieve feedback (door (te zeggen) iets te proberen te veranderen)</p> <p>Geeft een presentatie voor een willekeurige groep (ouders, andere klassen)</p> <p>Vertelt of en waarom hij zelf graag in het middelpunt staat</p>

2.2. Een keuze maken	1	2	3	4
	<p>Kiest tussen twee of drie aangeboden voorwerpen (bal – pop, jam – kaas)</p> <p>Kiest wat hij wil doen op basis van eigen voorkeuren (binnen of buiten spelen)</p>	<p>Maakt een keuze en blijft daarbij</p> <p>Vertelt dat hij een andere keuze wil maken dan de ander (hij wil naar buiten, ik niet)</p>	<p>Denkt na voor hij een keus maakt</p> <p>Durft een andere keuze te maken dan een vriend</p> <p>Gaat soms mee in de keus van een ander (spelmaterialen)</p>	<p>Kiest een activiteit die op dat moment mogelijk is (niet zwemmen, maar knutselen)</p> <p>Durft een andere keuze te maken dan een dominant persoon in de klas</p> <p>Legt een bekende zijn keuze uit (ik doe het liever niet, omdat)</p> <p>Benoemt keuzes waar je kort of juist langer over na moet denken (buiten/ binnen spelen, aanschaf duur speelgoed)</p>
	5	6	7	8
	<p>Legt aan een ander uit dat hij op een keuze wil terugkomen</p> <p>Heeft respect voor de keuze van een ander (blijft vriendelijk)</p> <p>Benoemt voor- en nadelen bij een keuze waar alleen zichzelf belang bij heeft (nu trakteren of na de pauze)</p> <p>Benoemt dat je een dilemma kunt hebben (wie nodig je uit op je verjaardag, wat doe je met een gevonden voorwerp dat je wilt houden)</p>	<p>Houdt rekening met de wensen van een ander bij het maken van een keuze</p> <p>Vraagt de mening van een ander als hij moeilijk een keuze kan maken</p> <p>Vraagt bedenktijd als hij het moeilijk vindt om te kiezen</p>	<p>Geeft de ander de tijd om over een keuze na te denken</p> <p>Voorspelt welke keuze een ander zal maken</p> <p>Zorgt voor extra informatie om een keuze te kunnen maken</p> <p>Differentieert in de manier waarop hij een keuze maakt (kort of juist lang nadenken)</p> <p>Benoemt voor- en nadelen van snel en minder snel kiezen</p>	<p>Benoemt dat er situaties zijn waarin je niet wil of kan kiezen</p> <p>Maakt een afweging bij een dilemma of complexe keuze en komt tot een standpunt (besluiten dat hij een gevonden voorwerp teruggeeft)</p> <p>Noemt argumenten waardoor een ander tot een andere keuze komt dan zichzelf</p>

2.3. Opkomen voor jezelf	1	2	3	4
	<p>Loopt weg als een ander onaardig tegen hem doet</p> <p>Vraagt om hulp als iets hem alleen niet lukt (aan- en uitkleden)</p> <p>Vraagt aan een medeleerling of hij mee mag doen met een spel</p>	<p>Zegt nee als hij iets niet wil</p> <p>Zoekt de leerkracht op om te vertellen dat hij niet mee mag doen</p> <p>Maakt aan de leerkracht duidelijk dat een ander onaardig tegen hem doet</p> <p>Vraagt hulp als het doen van een werkje alleen niet lukt</p>	<p>Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitgingen (weglopen, nee zeggen)</p> <p>Maakt onderscheid tussen iemand die de baas speelt en echt gezag</p> <p>Vertelt het als hij wordt overgeslagen of als iets dat beloofd is vergeten wordt</p> <p>Komt voor zijn mening uit in een één op één gesprek zonder deze te motiveren (ik vind voetbal stom)</p> <p>Kiest als hij niet mee mag doen uit twee door de leerkracht aangereikte oplossingen</p> <p>Toont gevoelens van schaamte</p>	<p>Zegt nee tegen een onredelijk verzoek</p> <p>Geeft de ander aan te stoppen (geeft stopteken) als die iets doet wat hij niet leuk vindt</p> <p>Vertelt de een ander als diegene iets heeft gedaan dat hij niet aardig vindt (iets dat eerder gebeurd is)</p> <p>Blijft bij zijn mening wanneer hij heeft gezegd dat hij iets niet wil</p> <p>Geeft een motivatie voor zijn mening in een één op één gesprek (ik heb er geen zin in, ik vind dat spel te moeilijk/ niet leuk)</p> <p>Vertelt als hij niet mee mag doen zelf een oplossing</p> <p>Verwoordt gevoelens van schaamte</p>
	5	6	7	8
	<p>Spreekt een medeleerling er op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt</p> <p>Komt voor zichzelf op als hij onterecht wordt beschuldigd</p> <p>Vertelt wat hij voelt als een ander onaardig doet of hem ten onrechte beschuldigt</p> <p>Verwoordt gevoelens van schaamte over zijn uiterlijk (kleren, haren)</p>	<p>Zegt het als hij op dat moment niet over zijn gevoelens wil praten</p> <p>Vertelt een vriend(in) wat hij wel en niet fijn vindt in de vriendschap</p> <p>Zegt op een adequate manier tegen een volwassene dat hij aan de beurt is (in een winkel, aan een loket)</p> <p>Geeft in een één op één gesprek een afwijkende mening</p>	<p>Vraagt hulp over hoe hij iets kan aanpakken</p> <p>Vraagt hulp aan de juiste persoon (iemand die hem echt kan helpen)</p> <p>Verwoordt gevoelens van schaamte over zijn innerlijk (een gemaakte blunder)</p>	<p>Komt voor zichzelf op bij ongewenste aanrakingen of uitgingen door dit te zeggen</p> <p>Spreekt een volwassene er op een adequate manier op aan als deze zich niet aan de afspraken houdt</p> <p>Zoekt hulp wanneer een ander niet reageert op eigen pogingen om voor zichzelf op te komen</p> <p>Geeft zijn mening over een onderwerp wanneer een meerderheid een andere mening heeft</p>

3.1. Ervaringen delen	1	2	3	4
	<p>Vertelt in de kring over iets dat hij zojuist op school heeft meegemaakt (korte tijd ertussen)</p> <p>Geeft aan wat hij leuk/lekker/mooi/interessant vindt (smaak/voorkeur)</p> <p>Toont gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdriet</p> <p>Toont teleurstelling</p>	<p>Vertelt wat hij die dag op school heeft meegemaakt (aan het einde in de kring)</p> <p>Toont verbazing</p> <p>Neemt afscheid in verschillende situaties (tot straks, fijne vakantie)</p> <p>Deelt een soortgelijke ervaring met anderen (ik ben daar ook geweest)</p> <p>Luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders wil</p> <p>Herkent basale gevoelens bij een ander (verdriet, blijdschap, boosheid, angst)</p>	<p>Vertelt over grappige situaties die hij heeft meegemaakt (in kring, aan juf, aan medeleerling)</p> <p>Vertelt een ander dat hij ergens teleurgesteld over is</p> <p>Heeft 'geheimpjes' met een ander</p> <p>Luistert wanneer een medeleerling vertelt dat hij iets anders voelt</p> <p>Herkent gevoelens van blijdschap, angst, boosheid en verdriet bij een ander</p>	<p>Maakt grapjes</p> <p>Vertelt dat je verschillende gevoelens tegelijk kunt hebben en geeft voorbeelden (boos zijn en lachen tegelijk)</p> <p>Merkt of iemand de situatie grappig vindt of niet, en stemt zijn gedrag hierop af</p> <p>Herkent complexere gevoelens bij zichzelf</p>
	5	6	7	8
	<p>Praat met een ander over een afspraak die misliep</p> <p>Geeft aan dat hij het merkt als een ander iets naars heeft meegemaakt</p> <p>Helpt iemand die iets naars heeft meegemaakt om te vertellen wat er is gebeurd (vragen stellen, rustige plek opzoeken)</p> <p>Kiest als gespreksonderwerp iets wat hij samen met de ander heeft meegemaakt</p>	<p>Maakt onderscheid tussen wat hij aan bekenden en onbekenden vertelt</p> <p>Benoemt verschillende factoren die inwerken op hoe iemand zich voelt (eerdere ervaringen, humeur)</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van verlegenheid en onzekerheid</p> <p>Maakt samen goede afspraken over ruilen en lenen en houdt zich hieraan</p> <p>Herkent verschillende gevoelens bij een ander (nervositeit, schaamte, jaloezie)</p> <p>Toont interesse als iemand iets vertelt (luisterhouding, knikken, vragen)</p>	<p>Vertelt welke onderwerpen wel/ niet geschikt zijn om grapjes over te maken</p> <p>Weet dat iemands persoonlijkheid een rol speelt bij het inschatten van de gevoelens van een ander</p> <p>Geeft een ander de ruimte om zijn eigen mening te vertellen over iets dat ze samen hebben meegemaakt</p> <p>Toont belangstelling voor een ander door vragen te stellen</p>	<p>Voelt aan wat 'foute' grapjes zijn en stemt zijn gedrag hierop af (over iets dat voor iemand gevoelig ligt of belangrijk voor hem is)</p> <p>Vertelt anders over een belevenis aan een vertrouwd dan aan een minder vertrouwd persoon (zakelijker)</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van eenzaamheid (praat erover, zoekt gezelschap)</p> <p>Geniet samen met anderen van een gedeeld succes</p> <p>Valt iemand die iets vertelt niet in de rede met eigen ervaringen</p>

3.2. Aardig doen	1	2	3	4
	<p>Troost iemand die gevallen is</p> <p>Zegt dankjewel als reactie op het woord alsjeblieft</p> <p>Zegt sorry als er door hem per ongeluk iets misgaat (drinken valt om, tekening raakt zoek)</p> <p>Luistert als iemand iets vertelt (is stil)</p> <p>Vraagt aan een ander of hij een voorwerp van hem mag gebruiken (pakt het niet af)</p>	<p>Troost iemand die bang of verdrietig is</p> <p>Helpt een ander als die daar om vraagt</p> <p>Geeft een compliment over iets dat een ander gemaakt heeft</p> <p>Feliciteert een ander met zijn verjaardag</p> <p>Houdt zich aan een afspraak met een medeleerling (samen knikkeren op het plein als je dat hebt afgesproken)</p>	<p>Helpt een ander als hij merkt dat iets niet lukt</p> <p>Bedankt als een ander hem iets geeft of iets voor hem doet</p> <p>Luistert actief naar een ander (aankijken, knikken, een vraag stellen, stil zijn)</p> <p>Trekt zich terug (accepteert het) als een ander niet geholpen of met rust gelaten wil worden</p> <p>Heeft besef van 'goed en kwaad' in eenvoudige situaties (stelen en klikken mag niet, je hoort fatsoenlijk en beleefd te zijn)</p> <p>Laat een ander meespelen</p> <p>Maakt afspraken met een medeleerling over om beurten een voorwerp gebruiken waar je beiden mee wilt spelen</p>	<p>Blijft vriendelijk wanneer een ander een aanbod van hulp afslaat</p> <p>Geeft een compliment over iets dat een ander goed kan</p> <p>Reageert aardig op een voorstel van een ander</p> <p>Doet bewust iets aardigs voor een ander (iets pakken, iemand verrassen)</p> <p>Houdt rekening met de mogelijkheden van een ander (een jonger iemand laten winnen)</p> <p>Houdt rekening met de wensen van een ander (soms doen waar de ander zin in heeft)</p> <p>Zegt een afspraak op tijd af</p> <p>Benoemt het verschil tussen ruilen en lenen</p>
	5	6	7	8
	<p>Helpt uit zichzelf iemand die iets minder leuks moet doen</p> <p>Reageert adequaat als door hem iets is misgegaan (excuses aanbieden, proberen oplossing te verzinnen)</p> <p>Vertelt wat je kunt doen als je een geheim verklapt hebt (spijt tonen, zeggen het nooit meer te doen)</p> <p>Vraagt een kind dat niemand heeft om mee te doen met een groepsactiviteit</p> <p>Feliciteert een ander wanneer diegene wint bij een spel</p> <p>Doet een voorstel om een afspraak af te zeggen en legt uit waarom</p>	<p>Troost een leerling die gepest wordt</p> <p>Onderkent gevoelens van jaloezie</p> <p>Gunt de ander iets leuks (spelletje winnen, op verjaardag in het middelpunt staan)</p> <p>Reageert op een leuk voorstel van een ander door samen een plan te maken</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van verliefdheid (uit verliefdheid, valt een ander er niet mee lastig)</p> <p>Biedt zijn excuses aan als hij een ander gekwetst heeft</p>	<p>Helpt medeleerlingen die hij minder aardig vindt wanneer dit gevraagd wordt</p> <p>Toont respect voor de gevoelens van een ander</p> <p>Komt op voor een leerling die gepest wordt</p> <p>Gaat aardig om met leerlingen die anders zijn dan anderen (niet pesten, betrekken bij activiteiten, complimenten geven)</p> <p>Heeft oog voor ieders kwaliteiten</p> <p>Overziet consequenties van eigen gedrag (kattig doen leidt ertoe dat iemand niet met je wil spelen)</p>	<p>Reageert vriendelijk wanneer een ander hem iets voorstelt wat hij niet leuk vindt</p> <p>Merkt het wanneer een ander zich gekwetst voelt en stemt zijn gedrag hierop af</p> <p>Zorgt dat hij een ander niet kwetst</p> <p>Geeft zijn mening over 'wat hoort en wat niet hoort' (u zeggen/ opstaan voor ouderen, niet voor je beurt gaan)</p> <p>Komt op voor een leerling die in groepsverband gepest wordt</p> <p>Vervult een leidende of een volgende rol en houdt daarbij rekening met wensen van zichzelf en anderen</p>

3.3. Omgaan met ruzie	1	2	3	4
<p>Benoemt dat hij een ander geen pijn mag doen</p> <p>Reageert bij boosheid op de aanwijzing/correctie van de leerkracht</p>	<p>Luistert naar een ander als die sorry zegt</p> <p>Volgt het advies van de leerkracht op bij een meningsverschil</p> <p>Laat non-verbaal/ verbaal merken dat de ruzie voorbij is</p> <p>Uit zijn boosheid zonder anderen fysiek pijn te doen of materiaal kapot te maken</p> <p>Vertelt na een ruzie wat er gebeurd is</p> <p>Kalmeert bij boosheid na een aanwijzing van de leerkracht</p>	<p>Aanvaardt excuses van een ander</p> <p>Schakelt de leerkracht in wanneer hij zelf een ruzie niet op kan lossen</p> <p>Herkent bij zichzelf gevoelens van boosheid</p> <p>Waarschuwt de leerkracht wanneer een ruzie van anderen uit de hand loopt</p> <p>Vertelt waarom hij boos is op een ander</p>	<p>Probeert een ruzie op te lossen door te praten</p> <p>Laat een ander uitpraten bij het oplossen van een ruzie</p> <p>Vertoont spijt en maakt het goed met een ander</p> <p>Herkent of iets expres of per ongeluk gebeurd is</p> <p>Past manieren om rustig te blijven toe wanneer hij boos wordt</p>	
	5	6	7	8
<p>Gaat bij een ruzie in op wat een ander zegt</p> <p>Corrigeert zijn gedrag als hij weet dat hij ongewenst gedrag vertoont</p> <p>Verzint een oplossing bij ruzie</p> <p>Benoemt welke gedragingen bij anderen boze reacties oproepen</p> <p>Wacht met het oplossen van ruzie tot zijn emoties zijn bedaard</p>	<p>Luistert naar een medeleerling wanneer de ander een voorstel doet over een oplossing</p> <p>Noemt voor- en nadelen van conflicten</p> <p>Toont begrip voor de gevoelens van een ander bij ruzie</p> <p>Blijft rustig wanneer een ander boos reageert of hem beschuldigt</p> <p>Schat juist in wanneer hij zich beter niet met een ruzie van anderen kan bemoeien</p> <p>Gaat adequaat om met een meningsverschil met een volwassene (rekening houden met machtspositie, wel opkomen voor zichzelf)</p>	<p>Onderhandelt met een medeleerling over een oplossing bij ruzie</p> <p>Vertelt bij navraag welk aandeel hij heeft gehad bij onenigheid</p> <p>Gaat adequaat om met gevoelens van schuld en spijt (probeert recht te zetten, accepteert situatie waaraan niets te veranderen is)</p> <p>Benoemt vormen van hulp bij ruzie tussen anderen (voorstel doen, zeggen wie gelijk heeft, een derde erbij halen)</p>	<p>Benoemt wat hij bij een ruzie acceptabel gedrag vindt en wat hij te ver vindt gaan</p> <p>Bedenkt een compromis</p> <p>Benoemt dat een meningsverschil niet tot ruzie hoeft te leiden</p> <p>Benoemt hoe iemand die kritiek of een negatieve reactie krijgt zich kan voelen</p> <p>Verwoordt beide standpunten bij ruzie tussen zijn partij en een tegenpartij</p> <p>Voorkomt ruzie door de ander tijdig aan te geven dat hij te ver gaat</p> <p>Bemiddelt bij een ruzie tussen anderen</p>	